

A photograph of five Black women walking on a city sidewalk. They are wearing vibrant, patterned dresses in various colors like purple, blue, yellow, and green. The woman on the far right is wearing a long, flowing dress with a blue and green pattern and a large gold earring. The woman next to her is wearing a yellow dress with a floral pattern. The woman in the center is wearing a yellow dress with a geometric pattern. The woman next to her is wearing a blue and yellow dress. The woman on the far left is wearing a purple dress. They are all smiling and looking towards the camera. The background shows a city street with trees and buildings.

Een hedendaags geografisch wereldbeeld

Hoe kun je jongeren helpen zich een geografisch beeld van de wereld te vormen dat recht doet aan de mondiale complexiteit en dat een basis biedt voor hun handelen? Drie ingrediënten mogen in een écht mondiaal perspectief niet ontbreken: translokale relaties, diversiteit en positionaliteit.

Geen aandacht geven aan diversiteit tussen en binnen landen leidt tot een schraal en eenzijdig wereldbeeld. Terwijl bijvoorbeeld de *African Fashion* swingt en floreert.

FOTO: KELECHIZUVA/WIKIMEDIA COMMONS

Gery Nijenhuis & Ajay Bailey

In een bijdrage in het tijdschrift *OneWorld* uit 2020 maakt aardrijkskundedocent Tjerk Faber zich boos over hoe lesmethodes in aardrijkskunde de wereld laten zien. Het vak aardrijkskunde is vormend voor het ontwikkelen van een geografisch wereldbeeld door jongeren. Maar hoe kan een aardrijkskundedocent jongeren daarbij helpen als de lesboeken vol koloniale taal staan, met kaartjes over de samenstelling van de bevolking in Latijns-Amerika die verwijzen naar ‘mulatten’ en ‘indianen’? En wat te denken van het hardnekkige gebruik van de term ‘ontwikkelingslanden’, waarbij Europa en Noord-Amerika steevast als meest ontwikkeld, en dus het best, naar voren komen? Wij delen Fabers observaties en zorgen, en pleiten voor een geografisch wereldbeeld waarin ruimte is voor een bredere en meer kritische blik op de wereld.

Een geografisch wereldbeeld

Het begrip wereldbeeld laat zich niet zo gemakkelijk vangen in woorden, en definities variëren van ‘een manier om naar de wereld te kijken’, tot ‘de kennis die iemand heeft om de wereld om zich heen te interpreteren’. Het gaat om een mix van inhoudelijke kennis en ervaringen: een wereldbeeld is de lens waardoor iemand naar de wereld kijkt, opgebouwd uit verschillende *mental* en *cultural maps* van de omgeving, de context. Kennis, feitelijke informatie is daarbij onmisbaar, bijvoorbeeld van topografie en van de spreiding van allerlei fenomenen over de wereld, zoals bodems, religies, politieke stelsels, bevolking en klimaatzones.

Jongeren doen dit type kennis onder meer op bij aardrijkskunde. Het schoolvak doet dat vanuit verschillende invalshoeken, zoals een economisch, een cultureel, of een tijdgebonden perspectief. Multiperspectiviteit helpt om een verschijnsel beter te begrijpen en te verklaren en ook om de connecties tussen verschillende verschijnselen te zien. Onderzoek wijst echter uit dat slechts een klein deel van ons wereldbeeld wordt bepaald door dit soort kennis. Een veel

belangrijkere rol speelt informatie die ons via *social media* en andere kanalen bereikt. Multinationals, politieke partijen, *influencers*, ngo's en overheden proberen allemaal hun boodschap voor het voetlicht te krijgen met foto's, data, *selfies*, video's, *memes* en nieuwsitems, om daarmee het gedrag van mensen te beïnvloeden. Zo drukken ze ook hun stempel op ons wereldbeeld. Dat alles resulteert in een complex samenspel van feitelijke kennis, eigen observaties en ervaringen en al die andere informatiebronnen. Hoe zorgen we dat jongeren een wereldbeeld ontwikkelen dat recht doet aan de complexiteit van wereld en dat een basis biedt voor hun handelen? Drie ingrediënten mogen in een écht mondiaal perspectief niet ontbreken: translokale relaties, diversiteit en positionaliteit.

Translokale relaties

Een belangrijk onderwerp in het huidige aardrijkskundeonderwijs zijn de relaties tussen landen en regio's – vaak samengenomen onder de noemer van globalisering. In de lesboeken wordt dit begrip nogal eens gecompartmentaliseerd: er is economische globalisering (handel tussen landen), culturele globalisering (McDonaldisering) en politieke globalisering (de opkomst van supranationale organisaties). Dat is jammer, want daardoor verwordt globalisering tot een enigszins platgeslagen, eendimensionaal begrip. Het gaat juist om het samenspel van al deze dimensies, een samenspel dat overal ter wereld anders uitpakt. Het gaat bovendien voorbij aan meer complexe translokale relaties die zich op verschillende schaalniveaus manifesteren – lokaal, nationaal

en mondiaal. Een ontwikkeling op plek A heeft veelal gevolgen voor ontwikkelingen op plek B en C. De gevolgen verschillen bovendien voor afzonderlijke groepen mensen en plaatsen. Om de wereld te kunnen begrijpen, is inzicht in die complexiteit essentieel.

Zo kan meer aandacht voor translokale relaties helpen om mondiale verschillen in ontwikkeling te begrijpen. Aan de oorzaken van verschillen in hoogte van het bruto binnenlands product (bbp), economische structuur of welvaart wordt weinig aandacht besteed. De invloeden van het koloniale verleden, het huidige neoliberale model en de hedendaagse *global rush* naar land, water en mineralen – allemaal voorbeelden van translokale relaties in het verleden en heden – komen er soms bekaaid af.

Daarnaast ligt de nadruk in lesmethodes vooral op Nederland. Vanuit de gedachte dat jongeren het best kunnen leren als aansluiting wordt gezocht bij hun eigen context, richt de opbouw van kennis zich veelal op Nederland en waaiert dan uit naar Europa en de rest van de wereld. Het perspectief blijft hierdoor vaak erg Nederlands: wat is de positie van ons land als het gaat om transnationale stromen van goederen, geld, mensen en ideeën? Daarmee wordt – onbewust misschien – de indruk gewekt dat Nederland een centrale positie op het internationale toneel inneemt. De werkelijkheid laat inmiddels een heel ander beeld zien, zowel in geopolitiek als economisch opzicht. China en India zijn inmiddels economische en politieke grootmachten en de oorlog tussen Rusland en Oekraïne laat zien hoe afhankelijk Nederland en andere West-Europese landen zijn van Russisch gas.

Kijk je vanuit Nederlands perspectief, dan lijkt ons land een centrale positie op het internationale toneel in te nemen

Diversiteit

In een poging de werkelijkheid behapbaar te maken voor jongeren, laten samenstellers van leermethoden zich soms verleiden tot een vrij beperkt beeld van de wereld. Het uitgangspunt is veelal Nederland, dan volgt Europa en dan op straatlengte afstand de rest van de wereld. Deze 'rest' fungeert als achtergrond om in kort bestek een aantal problemen aan te stippen. Zo vormt Nigeria in een specifieke lesmethode vooral het toneel voor ongebreidelde verstedelijking in de havenstad Lagos (de grootste stad van het land), een corrupte overheid en religieuze conflicten, en lijkt de voornaamste translokale connectie de levering van prostituees aan Europa te zijn. Foto's van schaars geklede Nigerianen voor een plaggenhut maken het verhaal af. De nadruk op een breed scala aan problemen, maar ook de beperkte aandacht voor diversiteit binnen landen, leidt tot een schraal en eenzijdig wereldbeeld. Terwijl Nigeria óók de grootste economie van Afrika is, de meeste inwoners telt en een culturele *hotspot* is als het gaat om mode, literatuur en kunst.

Geen aandacht geven aan diversiteit brengt ook het risico met zich mee van stereotypering, bijvoorbeeld over Afrika als een continent waar vooral problemen spelen, en over vluchtelingen als zouden zij allemaal laag opgeleid zijn. Het gebruik van dergelijke – veelal negatieve – stereotypen heeft invloed op hoe jongeren reageren op mensen van verschillende etnische achtergronden. Het devalueert bijvoorbeeld de bijdrage die immigranten leveren aan de maatschappij en miskent de enorme diversiteit op het Afrikaanse continent.

Positionaliteit

Een laatste ingrediënt voor een mondiaal perspectief is positionaliteit. Dit verwijst naar de manier waarop onze identiteit en ervaringen ons handelen beïnvloeden én hoe anderen ons zien, en hoe dit de basis vormt voor machtsrelaties tussen mensen. Positionaliteit betekent dat persoonlijke waarden en normen, standpunten en de plek waar je je bevindt (zowel in tijd als ruimte) je wereldbeeld beïnvloeden. Gender, etniciteit, sociale klasse en andere identiteitskenmerken zijn dus geen vaste, gegeven kenmerken, maar

dynamisch en relationeel. Hoe je je tot iemand verhoudt, is altijd afhankelijk van je eigen positie en die van de ander. Door aandacht te besteden aan positionaliteit, maak je ruimte voor discussie over open en verborgen biases, en je eigen culturele waarden en normen.

Tot slot

Een mondiaal perspectief in het aardrijkskundeonderwijs is onmisbaar om de wereld om ons heen te kunnen interpreteren en begrijpen. Meer aandacht voor translokale relaties, diversiteit en positionaliteit is daarbij onontbeerlijk. Dat kunnen we – behalve met goede lesmethoden – realiseren via discussie en een gezonde dosis reflexiviteit op standpunten en waardeoordelen. Een dergelijk perspectief pleit ook voor meer ervaringsgericht onderwijs, zoals projecten en excursies, want eigen ervaringen zijn een machtig instrument bij het ontwikkelen van een geografisch wereldbeeld. •

Gery Nijenhuis werkt als universitair hoofddocent Geography & Education bij het departement Sociale Geografie en Planologie aan de Universiteit Utrecht. Ze heeft een achtergrond in International Development Studies.

Ajay Bailey – antropoloog en cultureel demograaf – is hoogleraar Social Urban Transitions bij hetzelfde departement. Zijn onderzoek en onderwijs richten zich onder andere op transnationale mobiliteit, inclusie en ongelijkheid.

BRONNEN:

- <https://www.oneworld.nl/lezen/opinie/meester-wat-doet-het-nwoord-in-mijn-aardrijkskundeboek/>
- Palings, H. (2011). *Op zoek naar een geografisch wereldbeeld. Een onderzoek naar het beeld van de wereld in vier Nederlandse aardrijkskundemethoden*. MA thesis Universiteit Utrecht.